

Iwona M. Batyk

OCHRONA DZIEDZICTWA PRZYRODNICZEGO W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

PROTECTING NATURAL HERITAGE IN WARMIA AND MAZURY PROVINCE

Streszczenie

Warmia i Mazury należą do liderów w dziedzinie jakości środowiska przyrodniczego. Dla realizacji celów ochrony przyrody podstawowe znaczenie ma ustanawianie form ochrony przyrody. Obszary chronione ze względu na posiadane wartości należą do obszarów przyrodniczo cennych, stanowiących specyficzny element potencjału środowiska przyrodniczego. Jakość tego środowiska oraz stosowanie zasady trwałego rozwoju wymaga ciągłego myślenia o zasobach przyrody przez pryzmat przyszłych pokoleń. Szczególną uwagę należy zwracać na zrównoważone wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego oraz edukację ekologiczną.

Celem opracowania jest przybliżenie zagadnień związanych z ochroną przyrody w Polsce, a także wskazanie działań podjętych w woj. warmińsko-mazurskim w celu ochrony dziedzictwa przyrodniczego.

Słowa kluczowe: obszary przyrodniczo cenne, ochrona przyrody, zrównoważony rozwój

Summary

Warmia and Mazury among the leaders in the field of environmental quality. To achieve the objectives of nature conservation is essential to establish forms of nature conservation. Protected areas due to its values are environmentally valuable areas, which are potential specific element of the natural environment. The quality of the environment and the application of the principle of sustainable development requires constant thinking about the resources of nature through the lens of future generations. Particular attention should be paid to the sustainable use of natural resources and environmental education.

Aim of this paper is to present the issues related to nature conservation in Poland, as well as an indication of the activities undertaken in the province. Warmia and Mazury in order to protect the natural heritage.

Key words: precious natural areas, nature conservation, sustainable development

WPROWADZENIE

Specyficznymi elementami potencjału środowiska przyrodniczego, które mają ogromne znaczenie dla rozwoju regionu czy kraju są obszary chronione. Można zaliczyć je do grupy walorów zarówno turystycznych jak i społecznych czy gospodarczych, warunkujących kierunki rozwoju w miejscu ich występowania. Obszary chronione pełnią również funkcję ekologiczną i dydaktyczną. Jakość środowiska przyrodniczego oraz stosowanie zasady trwałego rozwoju kraju wymagają ciągłego myślenia o zasobach tego środowiska przez pryzmat przyszłych pokoleń. W tym celu przewidziane są działania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu, ochrony lasów, powierzchni ziemi, kopalin i wód podziemnych. W każdym aspekcie rozwoju gospodarczego, należy mieć na uwadze przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju. Tylko wówczas będzie możliwy rozwój rolnictwa, leśnictwa, gospodarki wodnej, morskiej czy rybnej, zgodnych z założeniami zrównoważonego rozwoju kraju czy regionu.

ZASADY, CELE I FORMY OCHRONY PRZYRODY W POLSCE

Zasady, cele i formy ochrony przyrody w Polsce określa Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody, według której celem ochrony przyrody jest:

- utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,
- zachowanie różnorodności biologicznej,
- zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego,
- zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony,
- ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień,
- utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody,
- kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody [Art. 2 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody].

Powyższe cele ochrony przyrody są realizowane przez:

- uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w polityce ekologicznej państwa, programach ochrony środowiska przyjmowanych przez organy jednostek samorządu terytorialnego, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach rozwoju województw, planach zagospodarowania przestrzennego województw, strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz w działalności gospodarczej i inwestycyjnej,

- obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody,

- opracowywanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych,

- realizację krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań,

- prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody,

- prowadzenie badań naukowych nad problemami związanymi z ochroną przyrody [Art. 3 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody].

Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody formami ochrony przyrody są:

- parki narodowe,

- rezerwaty przyrody,

- parki krajobrazowe,

- obszary chronionego krajobrazu,

- obszary Natura 2000,

- pomniki przyrody,

- stanowiska dokumentacyjne,

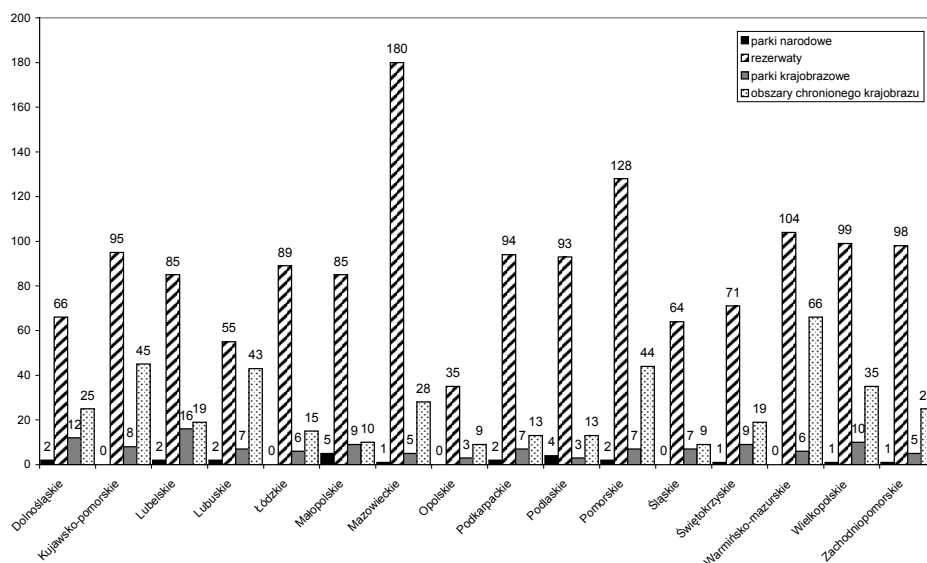
- użytki ekologiczne,

- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,

- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów [Art. 6 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody].

Klasyfikacja obszarów chronionych została również przeprowadzona przez Światową Unię Ochrony Przyrody. Definiuje ona obszar chroniony jako „obszar lądu i/lub morza wyznaczony celowo do ochrony i zachowania różnorodności biologicznej, zasobów naturalnych, a także związanych z nimi dóbr kulturowych, zarządzany prawnie lub innymi skutecznymi środkami” [Radecki 2006]. Komisja Parków Narodowych i Obszarów Chronionych IUCN zatwierdziła osiem kategorii obszarów chronionych, do których należą:

1. Ścisły rezerwat przyrody (Stricte Nature Reserve), obszar dzikiej przyrody (Wilderness Area),
2. Park Narodowy (National Park) – zaliczono tu większość polskich parków narodowych z wyjątkiem Ojcowskiego i Wigierskiego,
3. Pomnik przyrody (Natura Monument),
4. Obszar czynnej ochrony siedlisk i gatunków (Species Management Area/Habitat) – zaliczono tu polskie rezerваты przyrody: Jezioro Oświn, Jezioro Słońsk i Rezerwat Krajobrazowy im. Władysława Szafera w Puszczy Białowieskiej,
5. Obszar chronionego krajobrazu – chronione wybrzeże morskie (Protected Landscapes/Seascape) – zaliczono tu wszystkie polskie parki krajobrazowe oraz Wigierski Park Narodowy,
6. Obszar czynnej ochrony zasobów przyrodniczych (Manager Resorce Protected Area),
7. Obszar tradycyjnych siedlisk społeczności (Natura Biotic Area/Antropological Reserve),
8. Strefa specjalnego użytkowania zasobów naturalnych (Multiple-Use Management Area/Manager Resorce Area) [Radecki 2006].

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ochrona środowiska 2009, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2009.

Rysunek 1. Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione według kategorii i województw w 2008 roku

Figure 1. Area of special natural values protected by law by categories and voivodships in 2008

Obszary chronione charakteryzują się przede wszystkim wysoką różnorodnością biologiczną, pełniąc jednocześnie istotne funkcje regulacyjne i służące zaspokajaniu różnorodnych potrzeb człowieka: naukowych, estetycznych, kulturalnych i wypoczynkowych [Poskrobko 2005].

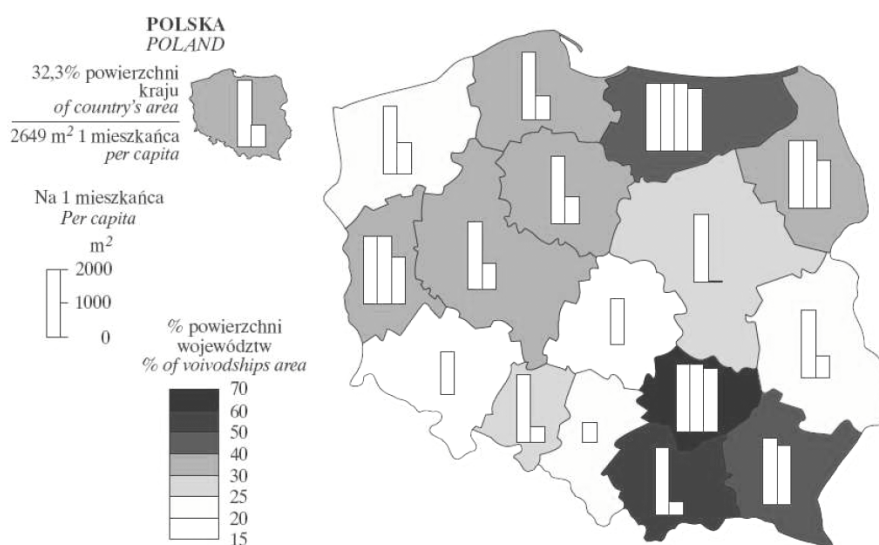
DZIAŁANIA PODJĘTE W WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIM W CELU OCHRONY DZIEDZICTWA PRZYRODNICZEGO

Warmia i Mazury należą do liderów w dziedzinie jakości środowiska przyrodniczego. Dla realizacji celów ochrony przyrody podstawowe znaczenie ma ustanawianie form ochrony przyrody. W 2008 r. 46,3% powierzchni województwa warmińsko-mazurskiego objęte było różnymi formami ochrony (w kraju 32,3%). W Polsce tylko 2 województwa posiadały większy udział powierzchni obszarów chronionych (świętokrzyskie - 63,9%, małopolskie - 52,1%). Najmniejszy procent obszarów prawnie chronionych ze względów przyrodniczych występował w województwach: dolnośląskim (18,0%) i łódzkim (18,8%). Na 1 mieszkańca województwa warmińsko-mazurskiego w 2008 r. przypadało najwięcej (7.844 m²) powierzchni prawnie chronionej (w kraju 2649 m²). Największym udziałem powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej w powierzchni ogólnej województwa wyróżniały się powiat gołdapski (78,5%), giżycki i węgorzewski (po 63,8%) a najmniejszym powiat grodzki Olsztyn (5,7%) oraz powiat bartoszycki (19,7%) [Raport z realizacji w latach 2007-2008 „Programu ochrony środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014” 2010].

W województwie warmińsko-mazurskim występują wszystkie formy ochrony przewidziane Ustawą o ochronie przyrody, oprócz najwyższej rangą, czyli parku narodowego. Mimo wieloletnich starań i dostrzeganego przez wszystkich bogactwa i różnorodności środowiska przyrodniczego nie udało się utworzyć Mazurskiego Parku Narodowego.

Na obszarze województwa, według stanu na dzień 31 grudnia 2008 r., istniały 104 rezerwy przyrody o łącznej powierzchni 30.013,3 ha, co stanowi 1,24% obszaru województwa. Jest to najwyższy wskaźnik w skali kraju (średnio 0,52%). Na terenie województwa znajduje się 8 parków krajobrazowych (Zespół Parków Krajobrazowych Pojezierza Iławskiego i Wzgórz Dylewskich, Mazurski Park Krajobrazowy, Welski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej, Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej, Górnieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy, Brodnicki Park Krajobrazowy) zajmujących łącznie powierzchnię 144.931,4 ha, co stanowi 6,00% powierzchni województwa (w Polsce 8,32%). Ponadto ustanowionych było 67 obszarów chronionego krajobrazu, które stanowią 39,3% powierzchni województwa (w kraju 22,6%). Pozostałe formy ochrony przyrody występujące w województwie to: pomniki

przyrody (2.591 szt., w tym 144 wprowadzone uchwałą rady gminy), stanowiska dokumentacyjne (1), użytki ekologiczne (113) i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (12) [Raport z realizacji w latach 2007-2008 „Programu ochrony środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014”, 2010].

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ochrona środowiska 2009, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2009.

Rysunek 2. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona według województw w 2008 roku

Figure 2. Area of special natural values protected by law by voivodships in 2008

Zadania realizowane w latach 2007-2008 na terenie województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu dotyczyły przede wszystkim:

1. ochrony zagrożonych gatunków flory i fauny w tym:
 - bociana białego – wykonano i zamontowano 9 masztów z platformą pod gniazdo w 2007 r. i 10 w 2008 r.,
 - żubra w Puszczy Boreckiej – dokarmianie stada wolnościowego przynosi korzystny efekt ekologiczny w postaci wzmocnienia populacji żubra oraz zmniejszenie strat powodowanych przez stado w uprawach leśnych,
 - rybołowa na obszarach Natura 2000 – poprzez monitoring stanowisk lęgowych oraz budowę sztucznych gniazd; Dodatkowo na terenie Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej i jego otuliny na słupach przelotowych średnie-

go napięcia wykonano i zamontowano 1050 sztuk grzebieni ochronnych, które uniemożliwiają ptakom kontakt z niebezpiecznymi elementami słupów linii energetycznych,

– wielu cennych gatunków ryb m.in. węgorza, szczupaka, sandacza, boleńia.

- inwentaryzacji torfowisk źródłiskowych,
- ochrony i renaturalizacji ekosystemów mokradłowych, w tym:
 - budowę zbiornika retencyjnego w Purdzie Leśnej wraz z groblą ziemną i mniczem stalowym,
 - ratowanie będącej na skraju wyginięcia, lokalnej populacji cietrzewia,
 - poprawa warunków wodnych na obszarze przyległym do rzeki Pisy,
 - ochrona i regeneracja ekosystemów mokradłowych na terenie Mazurskiego Parku Krajobrazowego – wykonano 28 progów, 4 brody, 10 oczek wodnych, 12 przetamowań ziemnych, 8 zastawek
- upowszechnienia rolnictwa ekologicznego – liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi w 2008 r. wzrosła o 473 gospodarstwa w stosunku do stanu w 2006 roku i wynosiła 1.059 gospodarstw (w tym 573 gospodarstw posiadających certyfikat oraz 486 gospodarstw w trakcie przestawiania),
- ochrony przydrożnych zadrzewień – Warmia i Mazury wyróżnia się w skali Polski i Europy pod względem ilości i stanu zachowania alei przydrożnych,
- poprawy czystości środowiska naturalnego poprzez zabezpieczenie sanitarne obszarów przyrodniczo cennych,
- ochrony drzewostanów na obszarach objętych ochroną konserwatorską,
- budowy przejść dla zwierząt: na drodze krajowej nr 22 na odcinku Elbląg-Grzechotki zrealizowano budowę 2 przejść dla zwierząt dużych, 6 przejść zespolonych oraz 15 przejść dla zwierząt małych [Raport z realizacji w latach 2007-2008 „Programu ochrony środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014”, 2010].

PODSUMOWANIE

Województwo warmińsko-mazurskie posiada bogato zróżnicowane środowisko przyrodnicze. Obszary o największej różnorodności przyrodniczo-krajobrazowej objęte są różnymi formami ochrony na mocy Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Województwo warmińsko-mazurskie zajmuje 3 miejsce w Polsce pod względem procentowego udziału obszarów chronionych w ogólnej powierzchni województwa (46,3%). W związku z do-

brym stanem środowiska przyrodniczego, Warmia i Mazury są priorytetowym obszarem w kraju do rozwoju zrównoważonego. Zróżnicowane walory przyrodniczo-krajobrazowe są potencjałem dla rozwoju turystyki i rekreacji, lecznictwa uzdrowiskowego oraz rolnictwa wytwarzającego produkty najwyższej jakości.

Niestety, duży potencjał dla rozwoju turystyki i rekreacji w województwie warmińsko-mazurskim jest coraz częściej powodem konfliktów interesów. Podstawowym z nich jest konflikt między dążeniem do zachowania przyrodniczego potencjału a jednoczesną chęcią intensywnego wykorzystania przestrzeni. Dlatego też spójna i konsekwentna polityka ochrony środowiska oraz aktywny udział mieszkańców regionu musi być skierowana na dbałość o zachowanie wysokich walorów środowiska, poprawę stanu elementów środowiska i hamowanie procesów gospodarczych negatywnie oddziałujących na środowisko. Bardzo istotny jest również dostęp do informacji o środowisku oraz edukacja ekologiczna. To dzięki edukacji ekologicznej, społeczeństwo może uczestniczyć w podejmowaniu decyzji wpływających na jakość środowiska.

BIBLIOGRAFIA

- Ochrona środowiska 2009*, Informacje i opracowania statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2009, s. 285.
- Poskrobko B. *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2005, s. 10–12.
- Radecki W. *Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz*, Difin, Warszawa 2006, s. 64–65.
- Raport z realizacji w latach 2007-2008 „Programu ochrony środowiska województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011–2014”*, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2010, 59 ss.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody*, Dz.U. 2004, nr 92, poz. 880 z późniejszymi zmianami.

Dr inż. Iwona Michalina Batyk
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauki o Żywności
Katedra Towaroznawstwa i Badań Żywności
Pl. Cieszyński 1, 10-726 Olsztyn
tel. 89 524-52-09
e-mail: iwona.batyk@uwm.edu.pl

Recenzent: *Prof. dr hab. Władysława Stola*